

Overlijden in Nij Smellinghe.

Informatie voor patiënten en naasten.

Inleiding	2
De stervensfase	3
Tijdens het overlijden	6
Na het overlijden	7
Nazorg	16
Rouw	17
Vragen	19

Inleiding

Helaas brengt niet iedere ziekenhuisopname de gehoopte genezing of verbetering van ziekte en gezondheid. Soms is het verwacht, soms is het plotseling, dat iemand zal komen te overlijden. Vaak lukt het om iemand dan naar huis te laten gaan. Soms lukt het echter niet om de terminale zorg thuis op korte termijn te regelen, of is het niet mogelijk of wenselijk iemand nog te vervoeren, omdat iemand te kwetsbaar is of omdat de achteruitgang te snel gaat. Dan zal diegene in ziekenhuis Nij Smellinghe blijven om te overlijden.

Deze brochure geeft informatie over de mogelijkheden en procedures rondom het overlijden in Nij Smellinghe.

De stervensfase

De stervensfase is de fase die direct voorafgaat aan het overlijden, waarin de dood zich onafwendbaar aandient. Het overlijden wordt binnen enkele uren of dagen verwacht.

Wanneer de stervensfase aanbreekt begint een periode van afscheid nemen. Dit betekent dat de focus van de zorg voor alle betrokkenen verandert, naar zoveel mogelijk comfort voor de stervende en diens naasten. Wij wensen dat iedereen zich gezien en gehoord voelt, met aandacht voor zowel lichamelijke, mentale, sociale en spirituele vragen.

Belangrijk in deze fase is dat wensen bespreekbaar zijn en dat er meegedacht kan worden over de invulling van de laatste levensdagen. Dit kan heel divers zijn, zoals onder andere:

3

Wensen ten aanzien van

- de aanwezigheid van naasten;
- het afscheid nemen van personen, dieren en spullen;
- het samen voorbereiden op het afscheid en het bespreken van wensen over de uitvaart;
- het gebruik maken van persoonlijke spullen, muziek, kleuren en geuren;
- het uitvoeren van rituelen;
- het samen praten over (on)mogelijkheden van medicamenteuze behandeling als ondersteuning bij klachten.

Op de verpleegafdeling kan men wensen bespreken met de artsen en verpleegkundigen. Het is goed om te weten dat er vaak meer mogelijk is dan wordt gedacht.

Aanwezigheid van naasten

Het is mogelijk om als naasten dag en nacht aanwezig te zijn, te blijven slapen (over het algemeen één persoon, mag wel afgewisseld worden), gebruik te maken van douche- en toiletgelegenheid en maaltijden. Blijven slapen kan bijvoorbeeld op de patiëntkamer met gebruik van een koppelbed of een losstaand bed, eventueel kan geslapen worden op het dagverblijf van de verpleegafdeling.

Er kan aan het sterfbed gewaakt worden, hiervoor zijn comfortabele stoelen en een waakmand aanwezig. De waakmand is gevuld met allerlei spullen die de tijd van waken kunnen ondersteunen. Denk hierbij aan boeken, spelletjes, (led) kaarsen, een bluetooth speaker en andere producten om de gedachten te kunnen steunen of juist even te verzetten. De verpleegkundige zal deze aanbieden.

4

Afscheid nemen van personen, dieren of spullen

Bestaat de wens om afscheid te nemen van personen, dieren of spullen, bespreek dit dan met de verpleegkundige. Vaak is het mogelijk dit afscheid te realiseren. In overleg is het ook mogelijk om persoonlijke spullen op de kamer neer te zetten en/of te gebruiken, bijvoorbeeld een schilderij, een deken, foto's of bloemen. Muziek luisteren mag, hiervoor zijn materialen aanwezig of zelf mee te brengen. Gebruik van geuren is mogelijk, bijvoorbeeld door geurolie of luchtverfrisser.

Samen voorbereiden op het afscheid en het bespreken van wensen over de uitvaart

Het is mogelijk alvast een uitvaartondernemer op de hoogte te stellen van het aanstaande overlijden. Zo kunnen wensen met betrekking tot de zorg na het overlijden en wensen voor de uitvaart besproken worden. Zeker als er specifieke wensen zijn, bijvoorbeeld

wanneer de patiënt of de naasten wensen dat de zorg na het overlijden niet in het ziekenhuis plaatsvindt maar bij, en door, de gekozen uitvaartondernemer, is het goed dit contact op tijd te hebben en dat de verpleegkundigen hiervan op de hoogte zijn.

Het uitvoeren van rituelen

Wanneer er een wens is tot het uitvoeren van een ritueel, en om misverstanden te voorkomen, is het goed dit vooraf te bespreken met de verpleegkundige. Het kan zijn dat sommige rituelen niet goed samen gaan met de zorg die gegeven wordt. Er zal altijd een zorgvuldige afweging gemaakt worden in situaties waarbij zich dat voordoet. Het kan zijn dat een ritueel niet in Nij Smellinghe plaats mag vinden.

5

Wij vragen, bij gebruik van muziek, geuren en rituelen, rekening te houden met andere aanwezigen. Kaarsen zijn verboden vanwege brandgevaar. Op sommige afdelingen mogen geen bloemen aanwezig zijn uit hygiënisch oogpunt.

Bespreken van (on)mogelijkheden van medicamenteuze behandeling als ondersteuning bij klachten

In de stervensfase proberen wij de stervende zoveel mogelijk comfort te bieden. Soms gaat sterven gepaard met lichamelijke en/of psychische klachten, waarbij geprobeerd zal worden deze zo goed mogelijk te behandelen en te verlichten. Er zal steeds zo goed mogelijk vertelt worden welke behandelopties er zijn en wat die behandelingen voor effect (kunnen) hebben. Blijf niet zitten met vragen, zeker niet wanneer deze beangstigend zijn. Bespreek vragen en zorgen met de verpleegkundige of de arts.

Tijdens het overlijden

Naasten mogen aanwezig zijn tijdens het overlijden. De stervende mag vastgehouden worden, er mag tegen hem of haar aan gelegen worden, er mag gepraat en gezongen worden en verder zelf invulling gegeven worden aan die laatste momenten samen. Soms voelt het fijn en vertrouwd dat er een verpleegkundige aanwezig is, voor anderen voelt dat juist onplezierig. Geef aan wat (on)gewenst is, dat mag op elk moment.

Wat er met iemand fysiek gebeurt tijdens het sterven wordt beschreven in de brochure “De stervensfase”. Deze brochure zit in de waakmand, of is verkrijgbaar via de verpleegkundige dan wel via het Palliatief Advies Team. Tevens is deze als pdf bestand te downloaden via <https://www.nijsmellinghe.nl/brochures>.

Hierin staat beschreven welke veranderingen er plaatsvinden ten aanzien van het uiterlijk, de kleur van de huid en lippen, het bewustzijn en de ademhaling van de stervende. Het kan een geruststelling zijn om dit te weten. De verpleegkundige kan ook veel uitleggen over de stervensfase.

Na het overlijden

Na het overlijden begint de periode van definitief afscheid nemen. Ondanks het verdriet, moet er juist in deze periode veel geregeld worden. Hier volgt informatie over de verschillende zaken die gedaan worden door Nij Smellinghe, het mortuarium, de uitvaartverzorger en wat er zelf geregeld moet worden.

Op de verpleegafdeling

Nabestaanden mogen aanwezig blijven bij de overledene wanneer zij dat wensen, het kan wel zijn dat de arts of verpleegkundige vraagt tijdelijk ruimte te geven voor hun werkzaamheden.

Een arts moet officieel de dood vaststellen (schouwen). Dit gebeurt door een kort, maar zorgvuldig lichamelijk onderzoek. Meestal is de doodsoorzaak bekend. Soms is aanvullende informatie nodig. De arts bespreekt ook een aantal zaken, zoals indien van toepassing; toestemming voor obductie (autopsie), donatie of pacemaker/implanteerbare cardioverter defibrillator (ICD) verwijdering. Na de schouw vult de arts de overlijdenspapieren in. Deze worden verstuurd aan de ambtenaar van de Burgerlijke stand.

Indien de arts een natuurlijke dood vaststelt kan de zorg voor de overledene direct na het schouwen plaatsvinden op de verpleegafdeling of in het mortuarium. Wanneer er sprake is van een niet-natuurlijke dood, zal er een onderzoek moeten worden verricht door de gemeentelijk lijkschouwer, eventueel in samenspraak met de Officier van Justitie. Het is dan aan hen of de overledene direct na de schouw mag worden verzorgd of dat zij het lichaam (nog) niet vrijgeven. Over deze gang van zaken zal op dat moment meer informatie worden gegeven.

Wanneer er een obductie en/of orgaan- en weefseldonatie plaatsvindt zullen er andere regelingen van toepassing zijn. Hierover zal op dat moment gesproken worden door de betrokken zorgverleners.

De verpleegkundige zal kort na het overlijden enkele handelingen uitvoeren bij de overledene, zoals het plaatsen van een kunstgebit en de mond sluiten. Daarna belt de verpleegkundige met het mortuariumbeheer van Nij Smellinghe voor de laatste noodzakelijke handelingen en eventuele wenselijke zorg van de overledene. In het volgende sub-hoofdstuk staat uitleg en informatie over het mortuarium.

Soms vinden nabestaanden het plezieriger, of is het de wens van de overledene, om de laatste zorg niet in het ziekenhuis plaats te laten vinden, maar door de zelf gekozen uitvaartverzorger. Bespreek dit het liefste voor het overlijden en anders zo snel mogelijk daarna met de verpleegkundige en de desbetreffende uitvaartverzorger.

Persoonlijke bezittingen worden door de verpleegkundige, bij voorkeur, meegegeven met de nabestaanden, of anders met de overledene naar het mortuarium. Dit wordt genoteerd op een bezittingenformulier zodat duidelijk is waar de spullen zijn. Wij raden aan kostbaarheden zoveel mogelijk mee naar huis te nemen.

Het mortuarium

De verzorging van een overledene en het beheer van het mortuarium wordt in Nij Smellinghe, 24 uur per dag, uitgevoerd door Cura Mortuorum mortuariabeheer B.V. (CMO). Het CMO handelt ook de, voor het mortuarium noodzakelijke, administratieve zaken af. Het CMO is geen uitvaartonderneming.

Het CMO:

1. voert voor het ziekenhuis een deel van de noodzakelijke handelingen uit;
2. kan desgewenst aanvullend wenselijke zorg verlenen;
3. zal altijd uiterlijk drie uur na overlijden het lichaam piëteitsvol koelen.

1. Noodzakelijke handelingen na overlijden

Als iemand in het ziekenhuis overlijdt, zal het ziekenhuis zorgdragen voor de noodzakelijke handelingen. Deze handelingen, zoals verwijderen van infuuslijnen of katheters en sluiten van openingen en incisies, vinden plaats op de verpleegafdeling of in het mortuarium van het ziekenhuis. Hieronder valt ook de (voorbereiding op) obductie of donatie, waarover meer informatie te vragen is aan de arts of verpleegkundige. Zie voor een overzicht van de noodzakelijke handelingen: www.curamortuorum.nl/postmortale-zorg/noodzakelijke-handelingen/

Kosten nabestaanden: Uitvoering van deze noodzakelijke handelingen komt voor rekening van het ziekenhuis als onderdeel van de verleende medische specialistische zorg.

2. Wenselijke zorg voor de overledene

Het ziekenhuis en het CMO bieden de mogelijkheid dat de overledene volledig wordt verzorgd en gekleed. Nabestaanden kunnen bij deze verzorging aanwezig zijn. Er mag ook meegeholpen worden, waarbij de CMO medewerker begeleiding en assistentie biedt. De laatste zorg van de overledene zal dan op de patiëntenkamer plaatsvinden.

Wanneer nabestaanden niet aanwezig willen zijn, maar de overledene na verzorging wel willen zien, vindt de verzorging ook op de

patiëntenkamer plaats en kan men ergens anders wachten. Als nabestaanden de overledene na de verzorging niet wensen te zien vindt de verzorging plaats in het mortuarium van het ziekenhuis.

De wenselijke zorg kan ook uitgevoerd worden door de eigen uitvaartverzorger die ingeschakeld is. Dat kan plaatsvinden in het mortuarium van het ziekenhuis, dan wel na overplaatsing naar het eigen mortuarium.

Onder de geboden wenselijke zorg vallen onder meer:

- Wassen van de overledene, eventueel scheren en verzorging van handen en nagels;
- Kleden van de overledene;
- Verwijderen van geïmplanteerde hulpmiddelen als pacemaker, ICD of medicijnpomp;
- Gebruik van de faciliteiten voor rituele bewassing of lichte balseming (thanatopraxie[1]);
- Rouwbezoek in het mortuarium, in overleg met de beheerder.

Het verwijderen van een pacemaker, ICD of medicijnpomp voorafgaand aan de uitvaart is geen wettelijke verplichting. Echter, crematoria en begraafplaatsen kunnen eisen dat een dergelijk implantaat verwijderd wordt alvorens het crematieproces/de teraardebestelling aanvangt.

[1] Thanatopraxie is een lichte balseming die het lichaam tijdelijk zal conserveren na overlijden. Met deze behandeling wordt de ontbinding en bacteriegroei intern geremd/vertraagd. Hierdoor kan het lichaam worden opgebaard zonder dat de temperatuur invloed heeft op het ontbindingsproces.

Nabestaanden kunnen persoonlijke wensen hebben met betrekking tot de verzorging van de overledene. Dit kan gaan om de keuze van kleding voor de overledene, het kapsel of make-up en sieraden. Deze wensen kunnen besproken worden met de medewerker van het CMO of de uitvaartverzorger.

Indien er geen kleding aanwezig is waarin de overledene opgebaard moet worden, is dit later aan de uitvaartverzorger te overhandigen. De overledene zal in de tussentijd in een ziekenhuis jasje gekleed worden.

Kosten nabestaanden: Deze wenselijke zorg valt niet onder de eerdergenoemde 'noodzakelijke handelingen' en wordt alleen verleend als daar een duidelijke - en liefst schriftelijke - opdracht toe gegeven wordt. De verpleegkundige of de medewerker van het CMO heeft hiervoor een opdrachtformulier beschikbaar.

De kosten van de wenselijke zorg zijn voor rekening van de nabestaanden. De tarieven voor de verschillende handelingen zijn te vinden op www.curamortuorum.nl/tarieven.

De factuur voor deze wenselijke zorg kan desgewenst aan de ingeschakelde uitvaartverzorger worden gestuurd. De benodigde gegevens moeten dan ingevuld worden op het opdrachtformulier.

3. Piëteitsvol gekoeld bewaren van de overledene

Na de uitvoering van de noodzakelijke handelingen en uiterlijk drie uur na overlijden wordt het lichaam van de overledene in het mortuarium piëteitsvol gekoeld bewaard. Dit is noodzakelijk om het lichaam te conserveren. Ongeacht of nabestaanden daar een expliciete opdracht toe geven, gaat het CMO over tot koeling, omdat deze de zorg voor de overledenen heeft aangenomen (zaakwaarneming, artikel 6:198 Burgerlijk Wetboek).

Het CMO gaat door met koelen totdat nabestaanden of hun uitvaartverzorger bepalen wat er in voorbereiding op een uitvaart verder moet gebeuren.

Kosten nabestaanden: De kosten voor het gekoeld bewaren in het mortuarium van Nij Smellinghe vallen niet onder de ziekenhuiszorg, worden niet door de zorgverzekering vergoed en komen daarmee voor rekening van de nabestaanden. Dit is ook opgenomen in de algemene voorwaarden van het ziekenhuis. Het tarief voor gebruik van mortuarium en/of koeling is te vinden op www.curamortuorum.nl/tarieven.

Wensen nabestaanden geen gebruik te maken van de mortuariumfaciliteiten van Nij Smellinghe en de vereiste koeling vanaf drie uur na overlijden, meldt dit dan zo spoedig mogelijk bij de verpleegkundige en neem vervolgens direct contact op met de eigen uitvaartverzorger. Die dient dan bij eerste gelegenheid - en zo mogelijk - binnen drie uur na het moment van overlijden, het lichaam van de overledene over te brengen naar het eigen mortuarium. De overdracht van de overledene vindt conform protocol van het ziekenhuis altijd plaats via het mortuarium.

Indien het lichaam gekoeld wordt in het mortuarium van Nij Smellinghe, neemt het CMO contact op met de uitgekozen uitvaartondernemer voor de verdere zorg, zoals het kisten en (eventueel) het overbrengen van de overledene naar de plek van opbaring. De uitvaartverzorger en het CMO onderhouden contact met elkaar om de zorg zo goed mogelijk te laten verlopen. Indien de wens bestaat dat de overledene in het mortuarium van Nij Smellinghe blijft tot aan de uitvaart, dan kan dat besproken worden met de uitvaartverzorger.

De bezoektijden van het mortuarium van Nij Smellinghe zijn uitsluitend volgens afspraak. Deze afspraken worden door de uitvaartverzorger met het CMO gemaakt.

Neutrale opstelling in de dienstverlening

Medewerkers van Nij Smellinghe en de medewerkers van het CMO zijn altijd neutraal in hun zorg en informatie. Zij kunnen en mogen geen advies geven over de keuze van een uitvaartonderneming. De nabestaanden moeten zelf contact opnemen met een uitvaartonderneming voor de verdere zorg van de overledene en de uitvaart.

Facturering via de uitvaartverzorger

Het is gebruikelijk dat de rekening van het CMO voor gekoeld bewaren en uitgevoerde wenselijke zorg aan de uitvaartverzorger wordt gestuurd. Mochten er vragen over deze kosten, dan kan hierover contact opgenomen worden met de uitvaartverzorger of met het CMO.

De uitvaartverzorger en formaliteiten

Het is belangrijk zo snel mogelijk na het overlijden contact op te nemen met een uitvaartondernemer. Dit kan vrijwel altijd 24 uur per dag en zeven dagen in de week. Mogelijk heeft de overledene al wensen voor de uitvaart vastgelegd of hiervoor een verzekering afgesloten. Het is aan te raden om eerst met deze uitvaartondernemer of verzekeraar contact op te nemen.

De uitvaartverzorger (de persoon die de uitvaart verzorgd en begeleid) kan veel van de nodige formaliteiten regelen, zoals onder andere de aangifte van overlijden, en nabestaanden informeren over de mogelijkheden en de zorg voor de overledene buiten Nij Smellinghe en de uitvaart.

Mochten nabestaanden zelf de aangifte van het overlijden willen afwikkelen, dan dient er met diverse zaken rekening gehouden te worden.

Wanneer nabestaande zelf de aangifte van overlijden willen doen, dan moet er met het volgende rekening gehouden worden:

- De overlijdenspapieren kunnen na telefonisch overleg met het CMO worden opgehaald. Het telefoonnummer hiervoor is: (085) 049 72 58
- De overlijdenspapieren moeten bezorgd worden bij de ambtenaar van de Burgerlijke Stand van de gemeente waar het overlijden heeft plaatsgevonden. Nij Smellinghe staat in de gemeente Smallingerland, het gemeentehuis bevindt zich in Drachten.
- Bij het bezoek aan de ambtenaar van de Burgerlijke Stand moet, voor zover van toepassing, het trouwboekje van de overledene meegenomen worden. Ook moet er aan de ambtenaar opgegeven worden hoeveel uittreksels van de overlijdensakte nodig zijn, al mogen er ook kopieën van het origineel gemaakt worden, onder meer voor het afwikkelen van financiële formaliteiten.

Kosten nabestaanden: De kosten van de uitvaart worden in rekening gebracht bij de opdrachtgever, dat is de persoon die de aanzet geeft voor het regelen van de uitvaart, meestal een nabestaande. Het is afhankelijk van de manier waarop de overledene deze kosten heeft verzekerd, of anders heeft verzorgd, of de gehele uitvaart hiervan betaald kan worden. Vraag na bij de uitvaartverzekering welke kosten, en op welke manier, vergoed worden.

Kosten kunnen ook vanuit de nalatenschap worden betaald of komen geheel, of gedeeltelijk, voor rekening van de nabestaanden.

Meer informatie over zaken rondom het overlijden is te lezen in de brochure “Zaken regelen voor en na een overlijden” van ziekenhuis Nij Smellinghe. Deze is verkrijgbaar via het Palliatief Advies Team of als pdf bestand te downloaden via <https://www.nijsmellinghe.nl/brochures>.

Nazorg

De verpleegkundige die aanwezig was bij het overlijden zal, in principe, na zo'n vier weken telefonisch contact opnemen voor een nazorg gesprek. Het is geen verplichting hieraan mee te werken. nabestaanden kunnen aangeven of het gesprek gewenst is of niet. In dit gesprek zal er aandacht zijn voor rouw, beleving van hetgeen er gebeurt is en of er wellicht nog vragen zijn. Ervaringen en beleving is ook voor Nij Smellinghe belangrijk voor verbetering van de zorg.

Mocht er behoefte zijn aan contact met andere zorgverleners die betrokken waren bij de zorg rondom het overlijden, bijvoorbeeld een geestelijk verzorger of andere verpleegkundige, dan kan dat aangegeven worden en kan de verpleegkundige vertellen hoe dat contact tot stand kan komen.

De medisch specialist biedt vaak de mogelijkheid tot een nazorg gesprek aan. Dit vindt meestal plaats op de polikliniek en daarvoor zal een afspraak gepland moeten worden. Nabestaanden kunnen hier zelf initiatief voor nemen of de medisch specialist van Nij Smellinghe stuurt een afspraak hiervoor toe. Wanneer het Palliatief Advies Team betrokken is geweest bij het overlijden kan er ook met hen een nazorg gesprek plaatsvinden.

Rouw

Rouwen betekent: leren leven en omgaan met verlies. De reactie op een groot verlies of het overlijden van een dierbare is voor elk mens anders en de manier van omgaan met verdriet is voor iedereen verschillend. Rouwen is als het ware ons persoonlijke antwoord op het verlies wat ons overkomt. Wanneer u een ingrijpend verlies of verdriet meemaakt, weet u vaak niet hoe ermee om te gaan. Er bestaan dan ook geen regels over hoe u moet rouwen en er staat geen tijd voor hoelang een rouwproces kan duren. Geef uzelf hiervoor de tijd en de ruimte.

Meestal is er geen professionele hulp nodig in het rouwproces en kan men het verdriet te boven komen in de eigen omgeving met hulp van vrienden en familie; mensen bij wie u uw verhaal kwijt kunt of die u praktische hulp kunnen bieden. Mocht het verdriet u boven het hoofd groeien, dan kunt u overwegen om hulp te vragen aan een geestelijk verzorger of een maatschappelijk werker.

Stiltecentrum

Heeft u tijdens de periode van afscheid en overlijden van uw dierbare behoefte aan rust of om even tot uzelf komen? Nij Smellinghe heeft een stiltecentrum voor een moment van bezinning en rust. Hier kunt u even alleen zijn, mediteren, bidden of enkele woorden of gedachten opschrijven. Het stiltecentrum bevindt zich bij de hoofdingang in de centrale hal tegenover de receptie.

Dag van gedenken

Ieder jaar organiseert Nij Smellinghe in de maand november een dag van gedenken. Deze dag is voor naasten en familieleden van wie het afgelopen jaar een dierbare in het ziekenhuis is overleden.

In een herdenkingsbijeenkomst wordt stil gestaan bij het leven en sterven van uw overleden dierbare. Er is een moment van troost en bezinning met muziek, gesproken woord en ritueel waarbij de overledenen met naam worden herdacht. U ontvangt hiervoor een uitnodiging per post.

Vragen

De meest voorkomende en belangrijke zaken zijn in deze brochure beschreven. Uiteraard is elk overlijden uniek en wellicht is hierbij niet alles in de individuele situatie van toepassing.

Wanneer er vragen zijn over de gang van zaken rondom het overlijden in Nij Smellinghe, adviseren wij contact op te nemen met de behandelend arts, het verpleegkundig team van de afdeling, het CMO of de uitvaartverzorger.